

Moresprudentie

Ethiek en beroepscode in het sociaal werk

Jaap Buitink
Jan Ebskamp
Richard Groothoff

2^e
druk

ThiemeMeulenhoff

Moresprudentie
Ethiek en beroepscode in het sociaal werk

Moresprudentie

Ethiek en beroepscode in het sociaal werk

Jaap Buitink

Jan Ebskamp

Richard Groothoff

Auteurs

Jaap Buitink
Jan Ebskamp
Richard Groothoff

Inhoudelijke redactie

Jaap Buitink

Taalkundige redactie

Singeling Tekstproducties, Amersfoort

Opmaak

Studio Pietje Precies bv, Hilversum

Illustraties

Studio Pietje Precies bv, Hilversum

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt zich van educatieve uitgeverij tot een learning design company. We brengen content, leerontwerp en technologie samen. Met onze groeiende expertise, ervaring en leeroplossingen zijn we een partner voor scholen bij het vernieuwen en verbeteren van onderwijs. Zo kunnen we samen beter recht doen aan de verschillen tussen lerenden en scholen en ervoor zorgen dat leren steeds persoonlijker, effectiever en efficiënter wordt.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06183719

Tweede druk, eerste oplage, 2019

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichtingpro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Woord vooraf

Het boek *Moresprudentie* richt de schijnwerpers op een belangrijk, maar vaak onderbelicht aspect van het sociaal werk: beroepsethiek en het werken met en vanuit beroepscodes. Het sociaal werk is sterk normatief geladen. In het professioneel handelen van sociaal werkers en in de contacten die ze met cliënten onderhouden, liggen vragen besloten die te maken hebben met het verwezenlijken van ‘het goede leven’. Die vragen zijn moreel van aard. En ze zijn complex. Want: wat is ‘het goede leven’ en wie bepaalt dat? Sociaal werkers hebben de maatschappelijke opdracht om precare kwesties met hun cliënten aan te pakken, zonder dat de samenleving hun concrete handreikingen biedt hoe daarbij ethisch te handelen en vanuit welk moreel kader. Ze hebben – zoals Evelien Tonkens het verwoordt – impliciet de plicht tot moraliseren, maar vaak ontbreken het maatschappelijk mandaat, de normatieve kaders, de ruimte en het vertrouwen dat daarvoor nodig is (Tonkens et al., 2006).

Sociaal werkers gaan de confrontatie aan, maar ervaren daarbij ook twijfels en onzekerheden. Ze kunnen daarbij ook maar zelden handelen op basis van routine. Elke cliënt en elke situatie is uniek en er zijn weinig blauwdrukken voor ‘hoe te handelen’. Routines worden slechts langzaam ontwikkeld, en in relatieve stilte. Totdat het misgaat en er doden vallen. Dan worden sociaal werkers die zich in een wespennest hebben gewaagd, aan de schandpaal genageld, voor de rechter gedaagd en persoonlijk aansprakelijk gesteld. De angst om in een volgende Savanna-zaak terecht te komen, kan gemakkelijk leiden tot handelingsverlegenheid. Dan bestaat het risico dat een sociaal werker uit zelfbehoud, uit vrees om uit te glijden en op het schavot te belanden, eerder zal wegstijven van problemen dan eropaf te gaan. Dan is er kans dat hij de moeilijkste cliënten en lastigste dilemma’s uit de weg gaat.

Bovendien vraagt de praktijk van sociaal werkers vaak om snel te handelen. In de dagelijkse hectiek nemen (en krijgen) ze vaak weinig tijd voor reflectie op ethische kwesties. Slagvaardigheid is een kracht van sociaal werkers, maar ook een valkuil als het gaat om het ethische aspect van hun werk. Want vaak is dán juist reflectie nodig, een moment van bezinning, van het afwegen van belangen, overdenken van de keuzes die gemaakt kunnen worden. Om weloverwogen besluiten te nemen en deze te kunnen beargumenteren en verantwoorden: voor zichzelf, voor de cliënt en zijn sociale omgeving, binnen de eigen organisatie en tegenover de buitenwereld.

Dit boek biedt (aankomend) sociaal werkers handreikingen om systematisch te reflecteren op morele vragen en om morele afwegingen zo zorgvuldig mogelijk te maken. Reflectie op morele vragen aan de hand van casuïstiek en de beroepscode versterkt het

fundament voor het ethisch handelen van de beroepsgroep. Zoals juristen binnen hun beroepsgroep leren van casuïstiek door jurisprudentie op te bouwen, zo kan het sociaal werk 'leren van gevallen' (Van der Laan, 1995) door moresprudentie op te bouwen (Van Doorn, 2009a).

Lia van Doorn

Lector Innovatieve Maatschappelijke Dienstverlening,

Kenniscentrum Sociale Innovatie aan de Hogeschool Utrecht

2011 / 2018

Inhoud

Woord vooraf

Inleiding	X
Leeswijzer	XV
Belangrijke begrippen vooraf	XIX

DEEL A	THEORETISCH KADER WAARBINNEN MORESPRUDENTIE ONTSTAAT	1
	<i>Inleiding bij deel A</i>	2
1	Herkennen van morele keuzes	5
1.1	Drie perspectieven: normatieve, cognitieve en subjectieve aspecten in het werk	6
1.2	Drie soorten vergissingen: emotivisme, naturalisme en moralisme	17
1.3	Een moreel relevante situatie	18
1.4	Moreel relevante dilemma's, problemen en kwesties	33
1.5	Ontsnappingsstrategieën als bedreiging van het moreel bewustzijn	37
	Opdrachten	39
2	Vier normatieve theorieën	41
2.1	Analyse van casus Da Cunha	43
2.2	Formulering moreel dilemma	45
2.3	Gevolgenethiek: utilisme	46
2.4	Plichtethiek	53
2.5	Deugdeethiek	65
2.6	Zorgethiek	72
	Opdrachten	83
3	Ontwikkelen van moresprudentie	85
3.1	Beroepsmatig helpen	86
3.2	Dialogoethiek	95
3.3	Institutionalisering van dialogoethiek	99
3.4	Dialogoethiek en de overgang van charitas naar sociaal werk	106
3.5	Dialogoethiek in de praktijk van het sociaal werk	112

3.6	Morele kwesties in het sociaal werk vanuit oogpunt van dialoogethiek	123
	Opdrachten	131
4	Moresprudentie in de praktijk	133
4.1	Ethische gesprekken: voorwaarden en valkuilen	134
4.2	Probleemgeoriënteerde gespreksmethoden	137
4.3	Houdingsgerichte gespreksmethoden	150
	Opdrachten	161
	Schema Beroep Sociaal Werker	164
DEEL B	DE BEROEPSPRAKTIJK GEZIEN VANUIT DE BEROEPCODES	169
	<i>Inleiding bij deel B</i>	170
5	Centrale waarde, deskundigheid en beroepshouding	177
5.1	Menselijke waardigheid als centrale waarde	178
5.2	De cliënt tot zijn recht laten komen	181
5.3	De cliënt in wisselwerking met zijn omgeving	181
5.4	De cliënt aanspreken op eigen verantwoordelijkheid	183
5.5	Autonomie bij kinderen en jongeren	191
5.6	Deskundigheid en vakbekwaamheid	195
5.7	Gelijke bereidheid	198
5.8	Vertrouwen in het beroep bevorderen	202
	Opdrachten	204
6	Relatie tussen sociaal werker en cliënt	207
6.1	Informatie aan de cliënt vragen en geven	209
6.2	Overeenstemming over plan van aanpak	211
6.3	Gebruik en misbruik van dwang en machtsmiddelen	215
6.4	Omgaan met agressie van cliënten	220
6.5	Vertrouwelijkheid, privacy en zwijgplicht	224
6.6	Omgaan met dossiers	234
6.7	Beëindigen relatie met cliënt	240
	Opdrachten	241
7	Samenwerking in hulp- en dienstverlening	243
7.1	Cliëntgericht samenwerken	244

7.2	Beroepsuitoefening, vertrouwelijkheid en samenwerking	258
	Opdrachten	265
8	Verhouding tot de organisatie/opdrachtgever	267
8.1	Werken in een organisatie	269
8.2	Verantwoording aan de werkgever	283
	Opdrachten	287
9	Verhouding tot beroep en beroepsgenoten	289
9.1	Beroepsgerichte samenwerking	290
9.2	Schending van vertrouwen in het beroep	304
9.3	Medewerking aan professionalisering	315
	Opdrachten	319
10	Relatie met de samenleving	321
10.1	Veranderende rol van sociaal werk	322
10.2	Taken in en in relatie tot de samenleving	333
10.3	Correcte beeldvorming van het beroep	344
10.4	Belang van de cliënt	345
	Opdrachten	347
Literatuur		349
Index		357
Over de auteurs en andere betrokkenen		363

Inleiding

Veel sociaal werkers geven aan dat omgaan met morele vragen in hun werk niet gemakkelijk is. Ze komen regelmatig voor flinke morele dilemma's te staan.

- In jouw bijzijn zijn de ouders heel aardig voor hun kinderen, maar je krijgt vage signalen dat er geweld plaatsvindt in het gezin. Je bent bang onnodig in te grijpen en de vertrouwensband met de ouders te verliezen. Maar je bent ook bang te laat in te grijpen. Wat kun je wel of niet doen zonder toestemming van de ouders?
- Als buurtcoach hoor je af en toe signalen over toenemend drugsgebruik en -handel in de wijk. In het team verschillen de meningen hoe hiermee om te gaan sterk. Met als gevolg dat er geen duidelijk beleid is over hoe te handelen. Terwijl de politie om hulp bij de aanpak van de handel vraagt.
- Een cliënte zegt dat haar partner fraudeert met een uitkering. Misschien zet je je cliënte en haar partner aan om de fraude zelf aan te geven. Als ze dat niet doen, doe jij het dan?
- De politie vraagt je naar de verblijfplaats van een zeventienjarig meisje dat gedwongen is uitgetrouwlijkt. Licht je de politie in over de verblijfplaats van dit meisje?
- In het sociaal wijkteam worden regelmatig ervaringen over mensen uit de buurt uitgewisseld. Met naam en toenaam. Zonder dat ze dit weten, terwijl de uitwisseling vaak niet of nauwelijks relevant is voor de samenwerking.
- Als jeugd- en gezinsprofessional besluit je – na uitgebreid onderzoek en collegiaal moreel beraad – om te adviseren een kind niet uit huis te plaatsen. De gedragswetenschapper en leidinggevende vinden dat je de rechter moet adviseren om het kind wel uit huis te plaatsen.

Moresprudentie

Elke sociaal werker moet morele keuzes kunnen herkennen, erover kunnen oordelen en – met behulp van de beroepscode – afgewogen keuzes kunnen maken. Elke sociaal werker, elke student en elke docent moet zich realiseren dat achter een methodische keuze vaak een morele keuze zit. Aandacht en tijd voor bezinning op morele keuzes zijn er vaak maar mondjesmaat. Professionals en leidinggevendenden erkennen dat beroeps-ethiek geen prioriteit krijgt. De vaak beheersmatige aanpak in de sector – ontstaan door bezuinigingen en schaalvergroting – verergert dit nog. Daarnaast geven sociaal werkers, staffunctionarissen en leidinggevendenden zelf vaak aan onvoldoende te zijn toegerust om morele vragen professioneel te stellen en te beantwoorden. Als men al het bestaan weet van de beroepscode, bedoeld als richtsnoer bij morele vragen en dilemma's, wordt deze te weinig benut.

Gelukkig besteden opleidingen en instellingen steeds meer aandacht aan (beroeps-) ethiek: het omgaan met morele vragen en het leren van casuïstiek. In het Woord vooraf bij dit boek onderstreept Lia van Doorn dat meer aandacht voor reflectie op ethische kwesties nodig is. Het werk van sociaal werkers is nu eenmaal sterk normatief geladen en beladen

met waardenconflicten. Ze krijgen echter niet of nauwelijks het maatschappelijk mandaat, de normatieve kaders en het vertrouwen dat hiervoor nodig is.

Door morele oordeelsvorming en het vastleggen van de uitkomsten van moreel beraad ontstaat moresprudentie, en krijgen sociaal werkers zicht op hoe professionals de beroepsethiek in hun praktijk toepassen. Hier kan iedereen veel van leren. We geven dit boek daarom de titel Moresprudentie, omdat wij instemmen met het pleidooi van Van Doorn om meer aandacht te besteden aan morele oordeelsvorming en moresprudentie.

Moresprudentie is het systematisch verzamelen van morele afwegingen, beslissingen en keuzes die in de beroepspraktijk gemaakt worden.

Sociaal werker

We gebruiken de benaming ‘sociaal werker’ als verzamelnaam voor alle beroepen en functies binnen het sociaal domein, zowel in loondienst als zelfstandig: maatschappelijk werker, sociaalagogisch werker, jeugd- en gezinsprofessional, kinder- en jongerenwerker, buurtwerker, reclasseringswerker, enzovoort. Het is voor ons een synoniem voor ‘professional in het sociaal domein’.

De nieuwe *Beroepscode voor de sociaal werker* (2018) suggereert wellicht dat deze geldt voor alle sociaal werkers. Dat is niet het geval. Deze code is bedoeld voor sociaal werkers die werkzaam zijn in het werkgebied ‘Welzijn en Maatschappelijke dienstverlening’ (ook wel: ‘Welzijn en MaDi’). Wel is het zo dat deze beroepscode tot stand is gekomen op basis van andere beroepscode in het sociaal werk. Dit biedt in onze ogen wel aangrijpingspunten om deze code daarmee als een soort overlappende ethische beroepscode voor het gehele sociaal werk te zien. Naast deze code bestaan er diverse andere beroepscode, onder andere gekoppeld aan diverse beroepsverenigingen en beroepsregisters. Wij komen daar in dit boek uiteraard op terug (zie ook het schema van het beroep sociaal werker op pagina 164).

Beroepsregister

In het afgelopen decennium is het fenomeen ‘beroepsregister’ in het sociaal domein verder ontwikkeld. Er bestaan inmiddels twee stichtingen met diverse beroepsregisters. De Stichting Kwaliteitsregister Jeugd (SKJeugd) beheert de beroepsregisters voor jeugdzorgwerkers/jeugd- en gezinsprofessionals, pedagogen en psychologen. De tweede stichting, Registerplein, is er voor de rest van het sociaal domein. Hier zijn onder meer de beroepsregisters te vinden van maatschappelijk werkers, sociaal agogen, ggz-agogen, cliëntondersteuners, sociaaljuridisch dienstverleners en sociaal werkers die werkzaam zijn in welzijn en maatschappelijke dienstverlening.

Ook deze ontwikkeling, in samenhang met tuchtrecht, komt aan de orde in dit boek.

Vernieuwing in het onderwijs

De brede benaming ‘sociaal werker’ in dit boek komt overigens overeen met de opleidingswereld; opleidingen ‘sociaal werk’ leveren sociaal werkers af voor het gehele sociaal domein. Vanaf 2017 hebben alle Hogescholen een gemeenschappelijk opleidingsdocument, dat geldt als inhoudelijk referentiepunt voor het curriculum van de Bacheloropleiding Social Work / Sociaal Werk. Dit omschrijft de generieke kennis en kwalificatie-eisen van deze generieke opleiding. De opleiding omvat een keuze uit drie verschillende uitstroomprofielen sociaal werk: welzijn en samenleving, zorg en jeugd.

Vernieuwing in beroepsvereniging

In paragraaf 3.1 gaan we in op de aspecten van het beroepsmatig helpen in Nederland. Daarin wijzen we onder andere ook op de verbreding van de voorheen bestaande Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW) in de huidige Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk (BPSW). Ook daarin zien we een verruiming naar een brede invalshoek van professionaliteit in de totale sociale sector, al wil de vereniging nadrukkelijk ook de eigen identiteit van verschillende beroepsgroepen van sociaal werkers beschermen (zoals de maatschappelijk werker, sociaalagoog of jeugd- en gezinsprofessional).

Inhoudelijke ontwikkelingen

In de eerste druk van dit boek werd het theoretisch kader van de beroepsethiek benaderd vanuit de drie hoofdstromingen in de ethiek: plichtsethiek, gevolgenethiek en deugdeethiek. De laatste jaren is het bewustzijn gegroeid, vooral vanuit de ouderenzorg en de verstandelijk gehandicapte zorg, dat niet alles onder deze drie noemers te vatten is. In deze herziene druk hebben wij naast de drie genoemde hoofdstromingen een vierde theoretische invalshoek gekozen: de zorgethiek. Daarin staat de relatie tussen de betrokkenen bij een ethisch vraagstuk centraal, alsmede de invloed van deze relatie op de genomen beslissingen.

Een andere belangrijk inhoudelijke ontwikkeling in het beroepenveld is de overgang naar een participatiesamenleving. Dit bepaalt sterk de wijze waarop het sociaal werk in de wijken gestalte krijgt. De sociaal werker is niet de ‘deskundige’ vanuit de verzorgingsstaat, maar degene die samenwerking van de betrokkenen stimuleert en die kijkt wat burgers zelf kunnen, bijvoorbeeld met vrijwilligers en mantelzorgers. Sociaal werkers werken vanuit wijkteams samen met andere disciplines binnen het gemeentelijk kader. Dit vraagt een andere morele afweging binnen de veranderde dialoogethiek. Onderlinge solidariteit staat voorop. Burgers zijn minder afhankelijk van de landelijke overheid, meer autonoom in de wijze waarop zij hulp organiseren, bijvoorbeeld met ‘Eigen kracht conferenties’.

Zowel internationaal als nationaal wordt het belang van mensenrechten in combinatie met het beroep sociaal werker benadrukt. Wij noemen in dit boek het beroep daarom ook een ‘mensenrechtenberoep’. Het werk van een sociaal werker is allesbehalve waardenvrij. Integendeel, de sociaal werker kan bijdragen aan de menselijke waardig-

heid. Als een sociaal werker mensen helpt om tot hun recht te komen in hun sociale context, levert hij een bijdrage aan de versterking van menselijke waardigheid.

Ontwikkeling wet- en regelgeving

Besluitvorming rond morele dilemma's speelt zich af binnen de bestaande wet- en regelgeving. Qua wetgeving is de nieuwe Jeugdwet een belangrijk document met veel consequenties voor de jeugdhulp. Verder is het tuchtrecht in het afgelopen decennium in een stroomversnelling gekomen, mede vanwege de verplichte beroepsregistratie voor jeugd- en gezinsprofessionals en het daarmee samenhangende tuchtrecht. Daarin krijgt de beroepscode een centrale rol om de kwaliteit van de hulpverlening te versterken. Een andere ingrijpende verandering is de invoering van de nieuwe wetgeving rond privacy in de Europese Unie. Op 25 mei 2018 is de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) ingegaan. Deze heeft veel gevolgen voor het sociaal werk, zoals in hoofdstuk 6 wordt beschreven.

Beroepscode

Sociaal werkers omschrijven hun beroepscode wel als de 'tien geboden' of de 'pijlers onder het vak'. Er is onlangs ook een internationale ethische standaard vastgesteld, *the Statement of Ethical Principles* (IFSW, 2 juli 2018). In ieder geval verwoordt een beroepscode de kernwaarden en de morele identiteit van de beroepsgroep. De beroepscode is dus bij uitstek dé leidraad voor het omgaan met morele vragen en dilemma's.

Maar er zijn meer 'wegwijzers' dan deze morele leidraad. Zoals we al schreven, vindt de uitwerking van beroepsethiek plaats binnen de gegeven wettelijke kaders van een samenleving en geeft zij invulling aan die kaders. Het is dus nodig te beseffen dat het sociaal werk zich hoe dan ook binnen wettelijke grenzen afspeelt. Dit boek werkt de juridische aspecten binnen het sociaal werk niet uit. Het is daarom belangrijk hierover elders specifieke informatie in te winnen, mede afhankelijk van de werksetting. In de praktijk kunnen zich dilemma's voordoen tussen wat het recht zegt en wat ethisch verantwoord is of wat de beroepscode zegt. Dit boek geeft wel houvast wat te doen bij dergelijke dilemma's.

De nieuwe beroepscode voor de sociaal werker voor het werkgebied Welzijn en Maatschappelijke dienstverlening en de genoemde veranderingen in het sociaal domein vormen de inspiratie voor het actualiseren van dit boek. In opleidingen en werkveld blijkt dit boek een standaardwerk te zijn geworden. Dit komt niet in de laatste plaats omdat het een brede maar noodzakelijke theoretische basis over beroepsethiek biedt, maar daarbij ook veel aandacht geeft aan de praktijk. Alle artikelen uit de beroepscode komen aan bod en worden met herkenbare praktijkvoorbeelden toegelicht.

Professionals voelen dat hun professionele handelingsruimte of autonomie onder druk staat. Nieuwe ontwikkelingen (empowerment, omgaan met privacy, vormgeven aan ketenzorg en maatschappelijke verantwoordelijkheid) maken hun werk er niet eenvoudiger op; tegelijkertijd zijn er forse bezuinigingen en ingrijpende reorganisaties. In de praktijk leidt dit tot vragen over welk houvast de werkers dan hebben aan hun beroepscode.

Wij menen dat de beroepscode dan juist een belangrijk houvast biedt. Wat dit betekent voor het dagelijks werk met cliënten of in de verhouding tot opdrachtgevers bespreken we uitgebreid in dit boek.

Meer specifieke informatie over de beroepscodes in paragraaf 3.1, Inleiding deel B en de paragrafen 9.2.2 en 10.3.1.

Cliënt

Een klant is een cliënt als hij een dienst vraagt of krijgt van een dienstverlener. Zodra dat in de zorgsector gebeurt, is de klant een patiënt en onder andere in de sociale sector dus een cliënt.

Er worden ook andere typeringen gebruikt, zoals ‘bewoner’ of ‘burger’. In de beroepscode voor de sociaal werker wordt consequent ‘cliënt/burger’ gebruikt. Met name in het kinder- en jongerenwerk en buurtwerk wordt vaak de term ‘burger’ gebruikt. ‘Cliënt’ zou meer dan ‘burger’ een afhankelijkheidsrelatie inhouden.

De beroepscodes wijzen niet voor niets op die afhankelijkheid. De professional moet beseffen dat diens rol en deskundigheid een vorm van afhankelijkheid en machtspositie met zich meebrengt. Hij mag daar geen misbruik van maken (zie ook hoofdstuk 6). Wij menen dat de professional het begrip ‘cliënt’ en de (veelal door cliënt ervaren) afhankelijkheid juist door beroepsethisch verantwoord te handelen in het juiste perspectief plaatst: bewust en in alle openheid.

Voor de morele plichten die uit de beroepscode voortkomen, maakt het geen verschil welke andere typeringen worden gebruikt. Voor ons is het begrip ‘cliënt’ daarom synoniem aan alle in de sociale sector gebruikte begrippen om de persoon, burger, bewoner of (bewoners)groepen te duiden die al dan niet op eigen verzoek gebruik maken van diensten van een sociaal werker.

En verder

Vanwege het leesgemak hanteren we in dit boek de mannelijke vorm (werker, hij, zijn, enzovoort). Uiteraard kunt u hiervoor ook de vrouwelijke vorm lezen. De aanduiding ‘sociaal werker’ heeft zowel betrekking op mannen als vrouwen.

Nieuw in deze herdruk is een ‘Register’ – zie pagina 357 – van essentiële begrippen, woorden en namen.

Wij hopen dat dit boek veel houvast in de praktijk biedt en daarmee een bijdrage aan meer beroepstrots en kwaliteit in het dagelijks werk.

Jaap Buitink
Jan Ebskamp
Richard Groothoff

Najaar 2018

Leeswijzer

Dit boek bestaat uit twee delen. In deel A (hoofdstuk 1 tot en met 4) geven we een overzicht van relevante en met beroepsethiek samenhangende begrippen dat de sociaal werker nodig heeft om zijn werk te kunnen analyseren en beoordelen op morele aspecten. Na lezing van deel A heeft de sociaal werker een conceptueel kader en praktische vaardigheden geleerd om de beroepsethiek in zijn beroepspraktijk te hanteren.

In deel B (hoofdstuk 5 tot en met 10) geven we aan hoe de sociaal werker aan de hand van de artikelen in de beroepscode in concrete situaties tot een beslissing kan komen over hoe te handelen. De hoofdstukindeling van deel B volgt hierbij de indeling van de beroepscode.

Natuurlijk kun je deel B lezen zonder kennis te hebben genomen van deel A, maar dan mis je eigenlijk te veel. Deel B begrijp je beter nadat je deel A gelezen hebt. De achtergronden bij het artikel in de beroepscode dat je respect hebt voor de persoon van de cliënt, begrijp je bijvoorbeeld beter als je in deel A gelezen hebt wat het begrip ‘handelingsvrijheid’ inhoudt.

Deel A: Theoretisch kader waarbinnen moresprudentie ontstaat

Hoofdstuk 1: Herkennen van morele keuzes

Wat betekent het om – naast de methodische en organisatorische bril – vanuit moreel oogpunt naar je werk te kijken? Hoe herken je de situaties waarin normen en waarden een belangrijke rol spelen? Hoe onderscheid je moreel relevante zaken van andere belangrijke aspecten? Hoofdstuk 1 maakt dit duidelijk aan de hand van de casus Abdul.

Hoofdstuk 2: Vier normatieve theorieën

Vervolgens ontwikkelen we in hoofdstuk 2 het conceptuele kader vanuit vier normatieve theorieën: de gevolgenethiek, de plichtethiek, de deugdethiek en de zorgethiek. Deze vier normatieve visies onderzoeken we aan de hand van de casus Da Cunha op hun bruikbaarheid voor het ontwikkelen van moresprudentie. Uit de analyse zal blijken dat iedere theorie zijn sterke en zwakke kanten heeft.

Hoofdstuk 3: Ontwikkelen van moresprudentie

In hoofdstuk 3 bieden we een referentiekader voor het ontwikkelen van moresprudentie. Daarvoor kijken we eerst naar het beroepsveld van de sociaal werker. Daarna kijken we naar de dialogethiek: een vorm van plichtethiek waarbij de geldigheid van een regel wordt bepaald door dialoog en overeenstemming.

Het sociaal werk moet opereren binnen wettelijke kaders die democratisch zijn gelegitimeerd. Dit gebeurt indirect door in het werk zoveel mogelijk te voldoen aan de voorwaarden van een ideale gesprekssituatie of ideale dialoog en hierdoor bij te dragen aan goed burgerschap. De moresprudentie die dit oplevert, draagt bovendien bij aan democratisch gelegitimeerd beleid, bijvoorbeeld via beroepsverenigingen en onderzoekscentra.

Hoofdstuk 4: Moersprudentie in de praktijk

In hoofdstuk 4 kijken we naar de gespreksmogelijkheden die de sociaal werker heeft om de dialoogethiek in de praktijk uit te voeren. We werken enkele probleemgeoriënteerde gespreksmethoden uit aan de hand van casussen. Dit doen we met bijvoorbeeld het stappenplan, het socratisch gesprek en het moreel beraad.

Aansluitend op de deugdeethiek leert de sociaal werker hoe hij het socratisch gesprek in verschillende vormen kan hanteren. En, heel belangrijk, hij leert van casuïstiek, omdat hierin de moersprudentie wordt gevormd en ontwikkeld.

Deel B: De beroepspraktijk gezien vanuit de beroepscode*Hoofdstuk 5: Centrale waarde, deskundigheid en beroepshouding*

De centrale waarde van de beroepen in het sociaal werk is te bevorderen dat de cliënt tot zijn recht komt in wisselwerking met zijn sociale omgeving. Daarbij doet de sociaal werker een beroep op de eigen verantwoordelijkheid van de cliënt. De menselijke waardigheid speelt ook een belangrijke rol als het gaat om de centrale waarde.

Hoofdstuk 6: Relatie tussen sociaal werker en cliënt

De relatie met de cliënt is de belangrijkste relatie van de sociaal werker. Deze relatie kent diverse essentiële aspecten, die we in dit hoofdstuk uitwerken: respect, privacy, informatie, zwijgplicht, drang en dwang.

Wij spreken over 'cliënt' terwijl wij beseffen dat sommige werksoorten dat niet doen. In het buurt- en jongerenwerk wordt vooral gesproken over doelgroepen en burgers. De beroepscode voor de sociaal werker heeft het ook over 'cliënt/burger'. In relatie tot beroepsethisch handelen maakt het naar ons idee geen verschil welk woord je hiervoor gebruikt.

Hoofdstuk 7: Samenwerking in hulp- en dienstverlening

Samenwerking met beroepsgenoten en met andere disciplines in het belang van de cliënt is een belangrijk aspect van het sociaal werk. In de beeldvorming werken sociaal werkers nauwelijks samen. Hoe belangrijk is een goede samenwerking? En welke rol speelt de ethiek daarbij? In dit hoofdstuk geven we de antwoorden op deze vragen.

Hoofdstuk 8: Verhouding tot de organisatie/opdrachtgever

Voor als je in loondienst of als zelfstandige werkt: de opdrachtgever bepaalt veelal de grenzen waarbinnen het dagelijks werk zich afspeelt. Maar bepaalt de opdrachtgever ook de grenzen van de handelingsruimte – de professionele autonomie – van de sociaal werker? In dit hoofdstuk werken we de consequenties uit van professionele autonomie en professionele logica binnen de relatie met de organisatie/opdrachtgever.

Hoofdstuk 9: Verhouding tot beroepsgenoten

In hoofdstuk 9 gaan we in op de beroepsgerichte samenwerking: de samenwerking in

alles wat met het beroep en de beroepsuitoefening samenhangt. We bespreken onder meer samenwerking op het gebied van organisatie en beleid, bij deskundigheidsbevordering en bij de methodische en ethische aanpak in casussen. Doel hiervan is dat de beroepsuitoefening erdoor verbeterd.

Wat zeggen de beroepscode over de relatie tussen sociaal werkers onderling en over de rol die professionele waarden daarin spelen? Die codes laten er geen misverstand over bestaan: toetsing van het beroepsmatig handelen is een noodzaak. Morele oordeelsvorming maakt hiervan een belangrijk – en vaak onderbelicht – onderdeel uit.

Hoofdstuk 10: Relatie met de samenleving

In de geschiedenis en beroepsuitoefening van het sociaal werk komt de relatie met de samenleving duidelijk naar voren. Toch besteedden eerdere beroepscode – en boeken daarover – nauwelijks aandacht aan die relatie. De nieuwe codes en dit boek doen dit wel: de sociaal werker kent een voortdurende wisselwerking met de sociale omgeving van de cliënt en met de maatschappij als geheel. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op deze relatie: wat zeggen de beroepscode erover en hoe profileert de sociaal werker zich in die samenleving?

Didactische opzet

De lezer – student, uitvoerend professional, docent, leidinggevende of andere belangstellende in de beroepsethiek van de sociaal werker – leert morele keuzes te herkennen, ethisch te denken en aldus analyserend praktische dilemma's op te lossen. Dit varieert van dilemma's bij het werken met cliënten tot en met dilemma's bij het werken met opdrachtgevers en het samenwerken met beroepsgenoten en andere disciplines.

Handboek voor opleiding

Het boek *Moresprudentie* is bij uitstek geschikt als handboek voor de lessen Beroepsethiek binnen het hoger sociaalagogisch onderwijs. In de didactische opzet zijn we ervan uitgegaan dat studenten zich op bachelorniveau de theorie eigen maken waarmee zij morele vragen en dilemma's leren analyseren en beoordelen. Aan het eind van ieder hoofdstuk staat een aantal opdrachten waarmee studenten die theorie kunnen toepassen en verwerken. Daarnaast verwijzen we aan het eind van ieder hoofdstuk naar de website www.moresprudentie.nl. Deze site bevat extra opdrachten om de theorie verder mee te verdiepen en toe te passen op casussen. Bij ieder hoofdstuk wordt op de site bovendien een uitgebreide toets aangeboden, met opdrachten voor toepassing in de praktijk. Middels deze toets kun je de opgedane kennis en inzicht toetsen. Aansluitend op het boek publiceren we op deze website initiatieven, ideeën en ontwikkelingen op het gebied van beroepsethiek en beroepscode en geven we handreikingen, tips en weblinks, zowel voor opleidingen als de praktijk.

Handboek voor de praktijk

Naast handboek voor de opleiding is dit boek ook een standaard- en naslagwerk voor

sociaal werkers in de praktijk die dagelijks op morele vragen stuiten. En dat doen alle sociaal werkers! Met dit boek kunnen zij kennis over beroepsethiek verwerven of opfrissen (deel A) en uitgebreid kennismaken met de Beroepscode (deel B, waarin de relatie tussen theorie en praktijk van de beroepsethiek wordt gelegd). Ook de nieuwe beroepscode voor de sociaal werker is in deze herdruk opgenomen, evenals de beroepscode voor de jeugd- en gezinsprofessional (overigens qua feitelijke artikelen gelijk aan de al eerder bekende beroepscode voor de jeugdzorgwerker).

Belangrijke begrippen vooraf

Beroepscode

De beroepscode beschrijft waarden en normen die binnen de beroepsgroep als belangrijk worden gezien en op basis waarvan professionals hun gedrag verantwoorden. Op hoofdlijnen geeft de beroepscode aan wat in bepaalde morele situaties of bij bepaalde morele dilemma's prioriteit krijgt. De meest bekende – maar niet per se de belangrijkste – norm is die van de geheimhoudingsplicht. De belangrijkste is in veler ogen de 'centrale waarde': het bevorderen dat mensen in hun sociaal-culturele context tot hun recht komen.

Cliënt

Het begrip 'cliënt' – of cliënten – is voor ons synoniem aan alle in de sociale sector gebruikte begrippen om de persoon, burger, bewoner of (bewoners)groepen te duiden die al dan niet op eigen verzoek gebruik maken van diensten van een sociaal werker.

Dialoogethiek

We introduceren in dit boek het begrip 'dialoogethiek', afgeleid van het Duitse begrip 'Diskursethik'. Diskursethiek is een vorm van plichtethiek, waarbij de geldigheid van een plicht of regel wordt bepaald door dialoog en overeenstemming. Met andere woorden: een wet of regel die ontstaat door een dialoog of een debat waarin morele overwegingen zijn meegewogen, kent een grotere democratische legitimatie dan bijvoorbeeld een wet of regel die is vastgesteld omdat het nu eenmaal zo hoort of omdat het nu eenmaal zo ooit is opgeschreven. De dialoog is een kernwaarde in het sociaal werk. Daarom gebruiken wij niet de letterlijke vertaling 'discoursethiek', maar vinden wij 'dialoogethiek' een begrip dat beter bij de sociaal werker past en meer toegankelijk is.

Ethiek

Ethiek betreft het systematisch nadenken over en reflecteren op het moreel handelen: waarom worden bepaalde keuzes gemaakt en op basis van welke waarden?

Ethisch dilemma

Een ethisch dilemma berust op een conflict van waarden. Wanneer een sociaal werker bijvoorbeeld kindermishandeling signaleert, kan de (beroeps)waarde vertrouwelijk om te gaan met privacy conflicteren met de (beroeps)waarde niet lijdzaam toe te zien als iemand schade wordt toegebracht. Kenmerk van een ethisch dilemma is dat je een keuze moet maken; je kunt niet kiezen en elk van de beschikbare opties kent nadelen.

Moraal

Moraal is het geheel van opvattingen, beslissingen en handelingen waarmee mensen

uitdrukken wat zij behoorlijk vinden. Anders gezegd: moraal is de optelsom van waarden.

Moreel beraad

Moreel beraad (ook morele oordeelsvorming of moreel forum genoemd) is een geleide discussie over een ethische kwestie. Het gaat dan om de vraag met welke geldende (beroeps)waarden en normen we ons beroepsmatig handelen kunnen verantwoorden.

Moresprudentie

Moresprudentie is het systematisch verzamelen van morele afwegingen, beslissingen en keuzes die in de beroepspraktijk gemaakt worden. De term is afgeleid van het begrip 'jurisprudentie'.

Moresprudentie komt tot stand middels een moreel beraad en biedt houvast in nieuwe vergelijkbare gevallen; veel afwegingsfactoren zijn veelal herkenbaar.

Norm

Een norm is de vertaling van een waarde in gedragsregels voor het juiste handelen. Normen zijn concrete richtlijnen voor het handelen, gebaseerd op waarden. Uit de waarde gehoorzaamheid volgt bijvoorbeeld de norm: je moet je ouders of leraar gehoorzamen. Dit is een positieve norm (gebod). Normen kunnen ook negatief geformuleerd zijn. Het gaat dan om verboden, zoals: je mag niet stelen of je mag niet discrimineren. De normen (artikelen) in de beroepscode zijn positieve normen (geboden).

Professionele autonomie

Professionele autonomie is de handelingsruimte – ook wel de discretionaire ruimte genoemd –, die de professional nodig heeft om zelfstandig en zorgvuldig te handelen. Professionele autonomie impliceert een eigen verantwoordelijkheid van de professional om zijn functie en taken te toetsen aan de voorwaarden voor een goede en verantwoorde beroepsuitoefening, zoals geformuleerd in beroepsstandaarden als beroepscode en beroeps- of competentieprofiel.

Sociaal werker

Sociaal werker (m/v) is een verzamelnaam voor alle uitvoerende beroepen en functies met een opleiding sociaal werk.

Waarde

Waarden zijn opvattingen over wat we over het algemeen wenselijk vinden. Bijvoorbeeld opvattingen over hoe een samenleving zou moeten functioneren. Rechtvaardigheid is een voorbeeld van een waarde; in onze samenleving vinden we dat mensen rechtvaardig (eerlijk en gelijk) moeten worden behandeld.

DEEL A

**THEORETISCH KADER WAARBINNEN
MORSPRUDENTIE ONTSTAAT**

Inleiding bij deel A

Het boek *Moresprudentie* bestaat uit twee delen. Deel A geeft theoretische achtergronden over ethiek, toegespitst op beroepsethiek in het sociaal werk. Deel B behandelt de artikelen uit de beroepscode voor de sociaal werker en gaat vooral in op de praktische toepassing van de beroepscode in de praktijk.

Om de beroepscode op de juiste wijze te kunnen inschatten, in de praktijk in te zetten en op een systematische manier te benutten voor morele oordeelsvorming, moet je een theoretisch kader of begrenzing hebben waarbinnen ethiek mogelijk is. Ook moet je handvatten hebben om morele kwesties aan de orde te stellen in een gespreksituatie. Wat zijn de voorwaarden voor een goed gesprek en welke gespreksvormen kun je hantieren? Kort gezegd: wat zijn de voorwaarden voor het goed kunnen omgaan met (beroeps)ethiek?

Voorwaarden voor toepassing van beroepsethiek

Zorgvuldige morele oordeelsvorming begint met de kunst om het moreel aspect van een gebeurtenis te kunnen onderscheiden van het waarnemen en beleven van diezelfde gebeurtenis. In termen van het driewereldenmodel dat we in dit boek gebruiken: de sociaal werker moet in staat zijn afwisselend het normatieve, het cognitieve en het subjectieve perspectief te hanteren. Daarnaast moet de sociaal werker kunnen vaststellen of de morele kwestie wel gedeeld wordt door degenen die door de gebeurtenis worden geraakt. Het is belangrijk dat de sociaal werker en de cliënt/burger of het cliëntsysteem een problematische situatie op dezelfde manier definiëren. Wat op het eerste gezicht een moreel dilemma lijkt, is bij nader inzien misschien alleen een kwestie van een verschil in waarneming of beleving.

Onder meer aan de hand van de casus Abdul laten we een aantal van deze misverstanden zien. De casus toont bovendien de samenhang en wisselwerking aan tussen de drie werelden: een verandering van een moreel oordeel heeft bijvoorbeeld ook gevolgen voor de beleving van de gebeurtenis. Een beschrijving van een gebeurtenis vindt altijd plaats tegen de achtergrond van een al dan niet gedeelde leefwereld: een referentiekader van kennis en eerdere ervaringen die de betekenis van onze woorden verder inkleuren. Kennis en inzicht in de leefwereld van de betrokkenen is niet alleen van belang om tot een natuurgetrouwe beschrijving te komen, maar ook een voorwaarde voor een goede dialoog.

Moreel relevante situatie

Als de sociaal werker in staat is het morele aspect van het cognitieve en het subjectieve aspect te onderscheiden én deze aspecten met elkaar in verband te brengen, kunnen we

verder zoeken naar het antwoord op de vraag: wat is een moreel relevante situatie? Een moreel relevante situatie kenmerkt zich door vrijheid en in het geding zijnde normen en waarden. Mensen maken zich normen en waarden eigen in hun socialisatieproces. Waarden zijn zaken die een bepaalde gemeenschap belangrijk acht; normen zijn richtlijnen om deze te realiseren.

De sociaal werker is vrij in de mate waarin hij weloverwogen zijn wil kan realiseren. Als een moreel relevante situatie is herkend en in kaart gebracht, kunnen we kijken naar de mate van urgentie waarin de situatie zich aan ons voordoet. In toenemende mate van urgentie kan zij ons voordoen als een morele kwestie, een moreel probleem of een moreel dilemma. Een moreel dilemma dwingt ons te handelen volgens de hoogste staat van morele paraatheid: de sociaal werker moet kiezen en weet dat hij spijt kan krijgen van zijn handelen, welke beslissing hij ook neemt. Denk aan de gezinsvoogd die voor het dilemma staat een kind uit huis plaatsen of niet. In beide gevallen kan niet alleen de kritiek groot zijn, maar ook zijn spijt: had ik niet toch beter ... De verleiding is dan ook groot om aan het dilemma te ontsnappen.

Als de sociaal werker deze verleiding heeft kunnen weerstaan en het morele dilemma heeft ontrafeld aan de hand van het driewereldenmodel, kan hij overgaan tot een morele weging. Voor deze morele weging worden vier soorten weegschalen aangereikt, namelijk de gevolgenethiek, de plichtethiek, de deugdethiek en de zorgethiek. Aan de hand van de casus Da Cunha onderzoeken we deze normatieve theorieën op hun bruikbaarheid voor het sociaal werk. Iedere weegschaal voorzien we zo van een gebruiksaanwijzing.

De gevolgenethiek is vooral bruikbaar in situaties waarover de werker een goed overzicht heeft. De plichtethiek van Kant is vooral van toepassing als de cliënt in staat is, zijn eigen wil te bepalen. Als het gaat om de vorming van de sociaal werker heeft de deugdethiek vooral meerwaarde. De zorgethiek heeft oog voor de kwetsbaarheid van mensen en biedt het fijngeereedschap om onoverzichtelijke situaties zorgvuldig in kaart te brengen. In de huidige beroepscode voor het sociaal werk zijn al deze vier stromingen te herkennen.

Dialogoethiek

Als de sociaal werker in staat is een moreel relevante situatie te (h)erkennen, te onderzoeken en aan de hand van de normatieve theorieën te wegen, is het van belang te weten welke eisen het beroep aan morele oordeelsvorming en moresprudentie stelt. Een van de kenmerken van beroepsmatig helpen is dat het een publieke rol vervult. Beroepen als maatschappelijk werker, sociaalagogisch werker, jeugd- en gezinsprofessional of buurt- en jongerenwerker dragen bij aan het ideaal van democratische rechtsnormen. Deze normen zijn zoveel mogelijk het resultaat van democratische besluitvorming waaraan eenieder zich moet houden.

De sociaal werker doet dit door zijn morele oordelen als argumenten voor te leggen in een dialoog met alle betrokkenen. De voorwaarden waaraan een dergelijk dialoog moet voldoen, worden samengevat in het begrip 'ideale gesprekssituatie'. We werken dit uit aan de hand van de dialogethiek: een vorm van plichtethiek waarin de geldigheid van een plicht of regel wordt bepaald door dialoog en overeenstemming.

Bijdragen aan moresprudentie

Om moresprudentie in de praktijk toe te kunnen passen, dient de sociaal werker de vaardigheden van een goed ethisch gesprek te beheersen. Hij is bereid het gesprek aan te gaan, rekening te houden met alle betrokkenen, goede argumenten te hanteren en het normatieve oordeel expliciet te verwoorden. Aansluitend op de gevolgenethiek en de plichtethiek weet hij een aantal probleemgeoriënteerde gespreksmethoden te hantieren, zoals het stappenplan, het dilemmagesprek en moreel beraad. In aansluiting op de deugdeethiek weet hij verschillende vormen van het socratisch gesprek te hanteren en beheerst hij de vaardigheid door het bespreken van casussen bij te dragen aan morele oordeelsvorming en daardoor aan de ontwikkeling van moresprudentie.

De resultaten van morele oordeelsvorming kunnen – bijvoorbeeld in de vorm van moresprudentie – via werkveldorganisaties, kenniscentra en beroepsverenigingen ingebracht worden voor beleidsontwikkeling, aanpassing van beroepsnormen en zelfs wetgeving.

1 Herkennen van morele keuzes

Sociaal werkers kunnen op verschillende manieren naar een situatie kijken, bijvoorbeeld vanuit de volgende perspectieven.

- *Methodisch perspectief*: welke methodiek is hier het beste?
- *Empirisch perspectief*: wat zijn de consequenties van een beslissing (zowel voor de cliënt als voor de instelling)?
- *Ethisch perspectief*: welke morele normen en waarden spelen in deze situatie een rol? Deze normen en waarden zijn veelal bepalend voor de uiteindelijke (methodische) keuzes die je als sociaal werker maakt. Wat raakt jou in deze situatie bij de vraag wat moreel verantwoord is? Zit je op het goede spoor? Wat staat er op het spel om de cliënt zoveel mogelijk tot zijn recht te laten komen? Vaak worden deze keuzes impliciet gemaakt, maar achter veel methodische keuzes zitten ethische of morele keuzes.

Sociaal werkers bewegen zich voortdurend in situaties waarin normen en waarden een rol spelen. Maar zijn ze zich ook bewust van die morele dimensie in hun werk? Zijn ze 'normatief professioneel'? Normatieve professionaliteit veronderstelt het vermogen om moreel relevante situaties te herkennen, te wegen en de hieruit voortkomende keuzes te verantwoorden. Dit boek wil bijdragen aan een groter bewustzijn van moreel relevante situaties in het werk. Bovendien wil het stimuleren dat sociaal werkers meer gaan discussiëren over die situaties en de uitkomsten van die discussies vastleggen.

Discussie over morele situaties noemen we moreel beraad, morele oordeelsvorming of moreel forum. Het vastleggen van de uitkomsten van die discussie – een arsenaal dat voortdurend aangroeit en zich ververst – noemen we moresprudentie. Bewustwording, discussie en vastlegging dragen bij aan een hogere kwaliteit van het sociaal werk.

Normatieve professionaliteit en moresprudentie kunnen niet zonder elkaar. Voor het opbouwen van moresprudentie is het noodzakelijk dat sociaal werkers zich bewust zijn van de beroepsethische aspecten in het werk en daarover praten, kennis delen en ervan leren. Anders hebben zij weinig in te brengen in een moreel beraad in een team of organisatie, of in een moreel forum van de beroepsgroep. Ingewikkelde casuïstiek, morele kwesties, ethische dilemma's en morele oordeelsvorming dwingen de sociaal werkers om alles uit de kast te halen. Op deze manier ontwikkelen ze hun normatieve professionaliteit.

In dit hoofdstuk gaan we in op het eerste aspect van normatieve professionaliteit: het in de beroepspraktijk herkennen en in kaart brengen van moreel relevante situaties. De sociaal werker zal een situatie zintuiglijk waarnemen, beleven en beoordelen: bij het ervaren van een gebeurtenis beïnvloeden deze drie aspecten elkaar. We leren eerst hoe we het morele aspect van een situatie kunnen onderscheiden van cognitieve en subjectieve aspecten (paragraaf 1.1).

Om te onderzoeken of er sprake is van een moreel relevante situatie, moet de sociaal

Moresprudentie. Ethiek en beroepscode in het sociaal werk.

Het meest complete boek op het gebied van beroepsethiek in het sociaal domein.

- Een cliënte zegt dat haar partner fraudeert met een uitkering
- De politie vraagt naar de verblijfplaats van een zeventienjarig meisje dat is uitgehuwelijkt
- In het sociaal wijkteam worden regelmatig details over mensen uit de buurt uitgewisseld

Het omgaan met morele vragen in het sociaal werk is niet gemakkelijk. Het boek *Moresprudentie. Ethiek en beroepscode in het sociaal werk* leert lezers – student, docent, professional, leidinggevende, opdrachtgever of andere belangstellenden – morele keuzes te herkennen en analyserend praktische dilemma's op te lossen. Dilemma's bij het werken met cliënten tot en met dilemma's bij het werken met opdrachtgevers. Met veel casussen en voorbeelden.

Moresprudentie is bij uitstek geschikt als handboek voor de lessen beroepsethiek binnen het sociaalagogisch onderwijs. Studenten maken zich de theorie eigen waarmee zij morele vragen en dilemma's leren analyseren en beoordelen. Het boek en de website bieden diverse opdrachten.

Moresprudentie is inmiddels ook een standaard- en naslagwerk voor sociaal werkers in de praktijk. In deel A kunnen zij kennis over beroepsethiek opfrissen; deel B legt de relatie tussen theorie en praktijk. Met name door het praktisch leren hanteren van de beroepscode. De beroepscode voor respectievelijk de maatschappelijk werker, sociaalagogisch werker, jeugd- en gezinsprofessional en die voor de sociaal werker (werkveld Welzijn en Maatschappelijke Dienstverlening) worden uitvoerig behandeld.

De website www.moresprudentie.nl bevat een groot aantal vragen, opdrachten, cases en toetsen.

